

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

ФАКУЛЬТЕТ ГУМАНІТАРНИХ НАУК
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

КУРСОВА РОБОТА
на тему
«Історія району Липки у місті Києві»

Виконала студентка 2-го курсу:
Кліменок Дарія Володимирівна

Науковий керівник:
Канд. іст. наук, доцент кафедри Культурології
Нікішенко Юлія Ігорівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. КОРОТКИЙ ЕКСКУРС ДО ІСТОРИЧНОЇ МІСЦЕВОСТІ ПІД НАЗВОЮ ЛИПКИ.....	5
1.1. Етимологія поняття Липки.....	6
1.2. Географічне планування та розташування.....	7
РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ РАЙОНУ ДО ТОГО ПЕРІОДУ ЯК ВІН СТАВ НАЗИВАТИСЯ ЛИПКИ.....	9
2.1. Перші спогади.....	9
2.2. Загальний план цієї місцевості.....	11
РОЗДІЛ 3. АРХІТЕКТУРА ТА ІНФРАСТРУКТУРА	21
3.1. Особливості забудови.....	21
3.2. Сучасні Липки.....	24
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	28

ВСТУП

У свідомості нинішніх киян Липки - терра інкогніта (невідома земля). Це найпрестижніший район, в якому з радянських часів живуть представники захмарно високих шарів суспільства. Назва це давно стало символом шику і достатку. У цьому районі знаходився Царський палац, резиденції військового і цивільного губернаторів, Удільна контра, Контора державного банку, Земельний банк, Біржа з комітетом, Управління Київського військового округу, Перше жіноче училище духовного відомства, Резиденція Київського (з 1832 року Подільського та Волинського) генерал-губернаторства до 1811 року у Кловському палаці.

Не у багатьох старих місцевостях Києва зберігся особливий дух затишної київської старовини, і Липки - одне з таких місць. Хоча, так, – "номенклатура" селилилася тут здавна, ближче до царського палацу.

Актуальність мого дослідження полягає в тому, що останнім часом, на відміну від радянського часу місцеві жителі та приїжджі все більше і більше починають цікавитися історією фінансової, військової, адміністративної та культурної столиці України, а цей район найбільш чітко та ясно показує місце для життя київської інтелігенції, на відміну від: Старокиївського, Солом'янського, Подольського, Кудрявського, Либідського, Шевченківського районів.

Об'єктом мого дослідження є структура планування, історія забудови, та загальний план місцевості до того як вона стала місцем культурної столиці України, що дало мені змогу простежити зміну перепланування з контексту сучасних потреб суспільства.

Предметом мого дослідження є інфраструктура, культурні осередки, історичні місцевості та будівлі.

Метою та завданням мого дослідження – виявити структуру планування району Липки у місті Києві, дізнатися історію його забудови, процеси та

підвалини поступового розташування інфраструктури цього району та простежити ідею зміни перепланування міста задля того, щоб визначити правильну ідею функціонування адміністративного центру міста.

До методів будуть належати: описовий, узагальнення, синтез, історичний, картографічний та порівняння.

Джерельну базу становили книги що детально описують історію району, карти та адресна книга, енциклопедичні довідники, зокрема, енциклопедія київської старини та картографічні джерела.

Структура курсової роботи: наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, в кожному з яких по два підрозділи, висновків та списку використаних джерел. У першому розділі я розповіла про те, що являє собою район Липки, написала про його розташування на карті та сказала про головні вулиці. У другому розділі я намагалася довести, що цей район має стару історію, що починається з IX ст. та розказала що раніше було на тій місцевості. У третьому розділі я написала про інфраструктуру району, головні будівлі, та про вимоги які ставилися перед архітектором та власником землі перед тим, як вони хотіли щось побудувати. Наостанок, я розказала про те, як виглядає цей історичний район зараз.

РОЗДІЛ 1. КОРОТКИЙ ЕКСКУРС ДО ІСТОРИЧНОЇ МІСЦЕВОСТІ ПІД НАЗВОЮ ЛИПКИ

Житло в Києві завжди було великою цінністю. У ХІХ столітті паломників за рік було більше, ніж самих городян. "Кожний паломник прийнявши на себе подвиг благочестивої мандрівки мріяв відвідати київські святині. У Київ йшли тисячі верст, наприклад, з Пермї та з Астрахані, навіть якщо була можливість йти пішки" [12 с. 169]. До кінця століття завдяки розвитку промисловості різко зросла і кількість самих жителів. У середині ХІХ століття розгорнулося будівництво промислових підприємств. У Києві побудували чавуноливарний завод, кілька цегляних, шкіряних та інших заводів, багато фабрик і великих майстерень. На підприємствах швидко збільшувалася кількість найманих робітників. У 1848 році почалося будівництво Ланцюгового мосту, яке було закінчено в 1853 році. Пізніше, в 1920 році, цей міст був підірваний відступальними польськими військами.

Все це сприяло зростанню і розширенню Києва. У 50 - 70-х роках ХІХ століття був забудований Хрещатик. Виросли цілі квартали житлових будинків на Бессарабці, по бульвару Тараса Шевченка (раніше Бібіковському бульвару), на Липках і т. д. На зростання Києва значно вплинуло спорудження в 1863 - 1869 роках залізниці Москва - Курськ - Київ. У 1870 - 1871 роках закінчилося будівництво залізниці Київ - Одеса.

Ще швидше розвивався Київ в останній чверті ХІХ століття. У велике потяго-вагоноремонтне підприємство злилися Головні залізничні майстерні, де швидко збільшувалася кількість робітників. У 90-х роках ХІХ століття почав працювати загальноміський водопровід, була запущена електростанція. У 1892 році на вулицях міста з'явився перший трамвай.

Разом з тим відбувалося розшарування суспільства: крім дворян, часто збіднілих, набирати вагу почали купці. Збільшувалася прошарок між звичайним народом та інтелігенцією. Велика прірва між класами породила

необхідність в побудові нового типу житла. До того ж на початку XIX століття населення Києва становило близько 25 тисяч чоловік. А в 1897 році, за даними Всеросійського перепису населення, місто налічує вже майже 260 тисяч жителів. Збільшення в десять разів!

Але половина цього приросту сталася в останню чверть століття. Разом зі зростанням населення бурхливо будувалася нерухомість, що було дуже вигідним бізнесом.

1.1. Етимологія поняття Липки

Історія двох незвичайних місцевостей, як Клов та Липки тісно переплетена у часі просторі, бо ці топоніми є назвами однієї й тої самої місцевості. Єдина різниця між ними, це та, що в різний час ця місцевість називалася по-різному.

У 1756 році для імператриці був збудован Кловський палац навколо якого приблизно у той самий час посадили липовий гай, але за наказом генерал-губернатора Левашова в 1832 році дерева довелося вирубати — місто росло, необхідні були нові площі для перепланування і забудови нових кварталів.

Отже, можна зробити висновок, що топонім Липки, походить від липового гаю, який вкривав більшу частину сучасного Липського плато насадженого в середині XVIII ст. довкола Кловського палацу й без жалю вирубаного у 1830-х рр. Хоча, на жаль, від лип мало що залишилось, але саме завдяки гаю — Липки і придбали свою назву. Енциклопедичний довідник «Київ» (1982 р.) [13] дає такі їх визначення: «Клов – історичне урочище, відоме з часів Київської Русі, назва якого походить від однойменного ручаю, що, починаючись на Печерську, огинав Липки і впадав у Либідь» та «Липки – історична місцевість між сучасними вулицями Орджонікідзе, К. Лібкнехта, Р. Люксембург, Ф. Енгельса (Лютеранська) і Кірова (М. Грушевського)» [21, с. 75].

1.2. Географічне розташування

Історична місцевість під назвою Липки знаходиться у самому центрі столиці, на правому березі річки Дніпро. Небагато районів можуть похизуватися великою історією, наповненою тайною, а Липки є одним з тих місць чия первозданність залишилась майже незайманою по цей час.

Першими вулицями стали М. Грушевського (колишня Олександрівська), Шовковична (у 1869-1919 рр. — Левашовська) , Липська (у 1869-1919 рр. — Катерининська), а також Липський провулок. Надалі територія почала розширюватись і ця місцевість стала формуватись як осілок вищої місцевої адміністрації, роль якої посилилася після пожежі 1811р. та спричиненою нею занепаду нижньої частини Києва - Подолу.

До перших належать вулиці М. Грушевського, Лютеранська, П. Орлика та Інститутська. Поперечними є Липська, Банківська, Ольгинська, Шовковична, Банківська, Садова, Академіка Богомольця, Виноградний та Кріпосний провулки. Там же розташована площа Верховної Ради (колишня Двірцева) [2. с. 134].

На вулиці Лютеранська знаходився Сулимівський пансіон, збудован у 1833-1835, а в 1859 році передали до місту. Назвали його на честь предводителя, де були розташована їдальня, пекарня, бібліотека та церква; Жіноча рукодільна школа та будинок бідних привілейованих станів.

На Інститутській, в свою чергу, – Київське міське кредитне товариство(номер будинку – 6 не зберігся), засноване у 1893 році; будинок Київської біржі спроектована у 1882 році та збудована в 1873 році у стилі пізнього ренесансу (№ 1, на розі з Хрещатиком). З Київською біржею пов'язана діяльність Л. Бродського, видавця І. Завадовського родини Терещенків, М. Дегтярьова, економіста М. Бунге [9 с. 179].

Згідно з Адресною книгою – Календар [14 с.126] на цій вулиці знаходився також міжнародний Комерційний банк (№ 3), консульства Бельгії,

Іспанії та Португалії (№16 та 34), Перша Київська Контора Державного банку (№ 9-а). [Див. за 21, с. 90-91].

На розі вул. Шовковичної та Інститутської у будинку графа Я. Ільїнського перебував один з трьох гімназій призначеної лише для нащадків польських родин. Інші два призначалися для дітей російських дворян. У пансіоні П. Гедуена отримував освіту композитор М. Лисенко[13 с. 263].

«У 1843 р. на Липках відкрився пансіон для дівчат Л. де Мельян. Серед його випускниць – дружини історика М. Костомарова та художника М. Врубеля, піаністка А. Крагельська і співачка Н. Забіла» [14 с. 388].

РОЗДІЛ 2. ІСТОРІЯ РАЙОНУ ДОТОГО ПЕРІОДУ ЯК ВІН СТАВ НАЗИВАТИСЯ ЛИПКИ

2.1. Перші згадки

Липки не завжди були районом світським. Перші літописні згадки про одну з його частин - Клові, зустрічаються ще в документах IX століття. Тут, біля Кловського струмка, нині загнаного в труби, опальний ігумен Печерського монастиря Стефан заснував Кловський (Стефанич) монастир.

Цьому передувало вигнання ігумена з Печерського монастиря в 1078 г, після чого, користуючись підтримкою київських бояр, він заснував іншу обитель. На території монастиря в кінці XI століття була зведена церква Богородиці. У 1963 р на території 77-ї школи були розкопані фундаменти монастирських будівель. Монастир, мабуть, припинив своє існування під час Батієвої навали, однак ще в XVII столітті можна було бачити його руїни.

Уже в XVII столітті на великій ділянці, що належить Печерській лаврі, були зведені інші монастирські будівлі. Його будівництво було розпочато в 1744 році і тривало 11 років. Спочатку споруда, дійсно, була двоповерховою, але за 260 років існування кілька разів перебудовувалася і добудовувалася. Тут планувалося розмістити резиденцію лаврського високого духовенства, але його справжнє призначення було для розміщення царської сім'ї.

Після зведення Кловського палацу у 1756 році навколо будівлі був посаджений великий липовий гай, трохи віддалік розташовувався великий шовковичний сад, від якого до наших днів збереглася назва вулиці Шовковична. У збудованому у 1756 році палаці, знехтуваному імператрицею, розташована Лаврська друкарня, госпіталь, жіноче духовне училище і, потім, ціла низка організацій і установ. У 1787 році до Києва приїжджала Катерина II в ході своєї подорожі до Криму. З Царського Села до Броварів її обоз дістався за 22 дні, вступивши в місто 29 січня. Імператриця пробула у Києві близько трьох місяців і відсвяткувала тут свій День народження. Зупинялася вона в

Царському (Маріїнському) палаці і весь час скаржилася на смертельну нудьгу, що панує в місті. Зазначила вона і моторошну переповненість міста при явному нестачі житла: в листах вона відзначала, що подивитися на неї сюди «приїхало пів-Польщі» і бачила вона серед гостей «навіть киргизів». Катерина бувала тут і раніше, приїжджаючи в Лавру на богослужіння. А в особливих випадках, могла зупинитися в Кловському палаці, де було потрібно тримати постійні кімнати для імператриці, хоча насправді ніколи не залишалася.

Якщо казати про літературу, то першими приділили увагу дослідники Києва кінця XVIII–XIX ст. М. Берлінський (у праці «Опис міста Києва», створений у кінці XVIII – на початку XIX ст. і перевиданий у 1991 р.), І. Фундуклей («Обозрение Киева в отношении к древностям», 1848 р.) та М. Закревський в «Описании Киева 1868 р.» [21 с. 76]. Це були лише історичні замітки які стосувалися окремих об'єктів цього району. Оскільки вирубали липи у цьому районі лише у 1832 році, то казати про забудову цього району, а також про перші згадки можна лише починаючи з цього року. До цього часу перше визначення Клову, як колишньої назви історичної місцевості дав директор 1-ї гімназії Я. Мишковський: «Під іменем Клова розуміється посеред Києва палац між двома ярами, які відокремлюють його з південно-східного боку від Печерська та з північно-західного від Старого Києва та Подолу. Увесь цей гірський простір... від Дніпра до річки Либеді був колись хутором Києво-Печерської Лаври» [21 с. 75-76].

Значним внеском у дослідження питання історичної топографії Клову та Липок, де вивчено історію його поступової забудови (більшість яких не збереглися у його початковому стані до нашого часу) вивчено різними дослідниками, які написали свої статті у виданні «Киев. Энциклопедический справочник» (1985 р.) та відповідному томі «Зводу пам'яток історії та культури України», присвяченому Києву (1999 р.) [21 с. 77]

2.2 План цієї місцевості

Якщо вдивитися в архітектуру цього району – зразу виникає питання: «А що було до цього?». Одним з таких топографічних об'єктів був Кловський Яр, по дну якого протікав Кловський ручей, який втікає у води р. Либедь. Продовженням цього струмка є Експланадна вулиця (інші назви: Прозорівська, Виноградна). «На плані 1745 р. вздовж ручаю зазначені укрілення, споруджені під керівництвом фельдмаршала Мініха, які існували ще у 1830 р. та зображені на тогочасному міському плані» [Цит. за с. 79-80]. Упродовж цього ручею, по схилам проходила траса, яка належала до Військово-Інженерного відомства. На місці майбутнього училища для незрячих, Кловського спуску та Вулиць ім. Струса та Новикова знаходилися сади Дружиніна.

У 1861 році одна сторона Басейного яру увійшла до Двірцевої частини Києва, а у кінці XIX ст. був прокладений Кловський спуск, по якому й досі ходять люди [21 с. 80].

Не можна не згадати багато повторювальний Липовий Гай. Доповнюючи тему про найперші згадки можу сказати, що на найдавнішому плані де зображено Клов вказані лише «слободи і городи волоські» та кілька доріг, що сполучали Стару частину Києва та Печерський монастир [17].

У 1745 році за планом Києва до складу царського саду входив і виноградник, закладений у 1709-1711 рр. за наказом губернатора Голіцина. З того часу і до 1758 рік виноградник не плодоносив поки його не віддали на відкуп. Частину засадили новим, а частину залишили у його первозданному виді, плоди з якого використовували для виготовлення вина та горілки. Цікаво знати, що саме 10 гарнізованих солдатів привели його до плодоносного стану. Пізніше, як у теперішньому саду ім. Фоміна, прибудували теплиці та посадили нові оранжереї, біля якого була прокладена нова дорога [Див. за 21 с. 81].

Обов'язково треба ще згадати про місце для відпочинку для царського роду. Цими зонами для відпочинку стали Царський сад (Двірцевий парк) та Маріїнський сквер. У парку росли фруктові дерева, вирощували виноград для

виготовлення та випуску вина на продаж. У 1770-х роках він мав великі алеї з статуями, ставок, оточений оражерсею та «Долиною троянд».

Після пожежі 1819 року сад був занедбаний, а через 11 років знову відновився, хоча не у тому вигляді який був раніше [21 с. 81].

РОЗДІЛ 3. ІНФРАСТРУКТУРА ТА АРХІТЕКТУРА РАЙОНУ ЛИПКИ

Хоча з Кловським палацом і асоціюють початок історії цього району, але неподалік спішно зводився ще й Маріїнський палац. Треба сказати, початковий його варіант був не дуже комфортним для проживання вінценосних осіб, але вони, вищезгадані особи, воліли все-таки саме його. Палац раніше не називався Маріїнським. Своє ім'я він отримав пізніше, на честь дружини імператора Олександра II— Марії Олександрівни, де на місці «саду фруктових дерев», вона доручила розбити регулярний парк.

Під час огляду палацу може кинутися в очі невеликий особняк, збудований в схожому стилі, це особняк Якова Полякова. За його стилем, насправді, це не бароко, а пізня стилізація (неорококо). Спочатку, в 1799 році, будиночок був дерев'яним і складався всього з 9 кімнат, але його розташування - прямо біля царського палацу - говорить про високий статус його господаря, ватажка губернського дворянства Дем'яна Дем'яновича Оболонського. Пізніше новий господар - поміщик Володимир Іллєч Миклашевський покритив він той храм цеглою і значно розширив його; тепер тут була вже 21 кімната. Нинішній вигляд будинок придбав в 1910 році, коли архітектор Ф. Троупянський перебудував його на замовлення нового господаря - доктора Якова Лазаревича Полякова. Але тут напрошується питання: «Звідки гроші у бідного лікаря ?». Все дуже просто - тестем його був сам Лазар Бродський, знаменитий цукро заводчик [1 с. 56-62].

З усіх найкрасивіших будівель на Липках потрібно згадати і Національний банк України, який знаходиться за адресою вул. Інститутська, 9. Будівля Національного банку України - одне з найстаріших банківських споруд в країні. Його архітектурному оформленню може позаздрити будь-який палац, проте воно з самого початку будувалося саме як банк, і ніколи не змінювало свого призначення. Будівля виділяється навіть на тлі старовинних багато

оформлених особняків, яких так багато збереглося на Липках. Крім прекрасного зовнішнього декору, банківська контора була прекрасно оформлена всередині і забезпечена всіма доступними на той час технічними зручностями. Але і сьогодні інтер'єри центрального операційного залу, створеного понад сто років тому, виглядають дуже сучасно. Фасад будівлі Нацбанку має рожевий колір і білий декор. Його прикрашають незвичайні символи і знаки. Наприклад, грифони - містичні істоти, які, за легендами, охороняли золоті копальні скіфів. На балконах - леви, що втілюють могутність. Можна побачити на фасаді і псевдо-герби різних сфер діяльності. Транспорт символізують якір, колесо і крила; сільське господарство - ланцюг і снопи колосків. Зайшовши всередину, розуміємо, що з охороною тут все дуже строго. Помилувавшись оздобленням холу і красивим орнаментом на стелі, проходимо ретельний огляд на металошукачі. Між колонами встановлена пам'ятна табличка на честь архітектора, автора будинку Олександра Кобелєва. Скляна стеля залу прикрашає відновлений кольоровий вітраж з ликом архістратиґа Михаїла, покровителя Києва, в латах римського полководця. Це третє зображення на скляній стелі за всю історію існування будівлі, виконане львівськими майстрами в 2006 році. Перше не пережило реконструкції 1934 року народження, а друге з'явилося в 1995 році після капітального ремонту Операційного залу, до цього на стелі був радянський герб. Зображення архангела Михаїла, до речі, можна знайти і на фасаді Нацбанку. За всім, що відбувається в банку спостерігають античні боги у вигляді скульптур. Гермес допомагає в отриманні прибутку і торгівлі, Деметра протегує хліборобам, Афіна дарує мудрість, а Гефест допомагає відточувати майстерність. Нацбанк зараз знаходиться під пильним наглядом і заступництвом. У будівлі, на подив, дуже чисте повітря - Нацбанк має відмінну систему вентиляції. А за старих часів тут пахло трояндами. Повітрозабірники поставляли його в Нацбанк з розарію, який був розбитий у внутрішньому дворі банку. Зараз там немає розарію, зате можна побачити затишну альтанку і фонтан. А біля нього

красується селянська хата з журавлем. Приміщення служить переговорним місцем для співробітників.

Поруч знаходиться будівля Першої Київської біржі. Проводячи реформи 1860-х, царизм особливу увагу приділяв Південно-Західному краю. Наддніпрянська Україна з її величезними людськими і природними ресурсами сприймалася як невичерпне джерело сировини, сільськогосподарської та промислової продукції. Тому уряд заохочував російські та іноземні інвестиції в цей регіон. Для забезпечення зв'язку між підприємствами, постачальниками і покупцями необхідна була своя біржа. У вересні 1862 року в Міську думу поступила докладна записка керівника конторою Державного банку Миколи Христиановича Бунге і міського голови Йосипа Йосиповича Завадського з аналізом торгової справи в Південно-Західному краї і в Києві зокрема. У записці автори вказували на сприятливе для торгівлі географічне положення міста, нарікали на нерозвиненість залізничних шляхів сполучення в краї і, посилаючись на розвиток промисловості і торгівлі, пропонували створити в Києві купецьку біржу. Створенням біржі передбачалося залучити до Києва іногородніх купців і їх торгових агентів, активізувати оптову торгівлю цукром і хлібом, сприяти стабілізації цін в краї на основні товарів місцевого виробництва і, нарешті, створити більш сприятливі умови для покупки і продажу державних цінних паперів і здійснення кредитних операцій. Записку супроводжували проект Положення про купецьку біржу і міркування авторів щодо місця розташування біржі і джерел фінансування її будівництва. Для біржі пригледіли приватний будинок по Набережно-Хрещатицькій вулиці, і зовсім, було, його купили, але раптом власник передумав. Як виявилось, це пішло тільки на користь, оскільки з появою залізничного сполучення роль Подолу в торгових оборотах Києва істотно зменшилася. Тепер центром торгового тяжіння ставала середня частина міста на чолі з Хрещатиком і прилеглими до нього вулицями. Спочатку будівля біржі була прямокутною, але в ході подальших перебудов план будинку перетерпів деякі зміни. У композиційній основі фасадів —ордерна побудова з використанням

модернізованих барокових форм. Пілястри споруди рустовані, карниз розкреповано. Вісь центрального ризаліта підкреслена портиком іонічного ордена. Відкрита вона була щодня, за винятком недільних і святкових днів.

Між Національним банком і Біржею знаходився особняк Лібермана— міська садиба, яка по праву носить звання «пам'ятки архітектури та історії міста». Сьогодні дана будова відома в Україні та за кордоном, як Національний союз письменників України, і це не дивно, адже саме тут створювали свої шедеври Павло Загребельний і Максим Рильський, Іван Світличний та Іван Драч, Ліна Костенко та деякі інші класики української літератури. В цьому ж будинку свого часу працювало знамените письменницьке кафе «Еней». Стіни розважального закладу були розписані Базилевичем, а в основу його творчості ліг сюжет епічного твору «Енеїда». Зведення особняка закінчилося в 1879 році. Керував усім процесом знаменитий київський архітектор Володимир Ніколаєв, а ініціатором будівництва був колишній градоначальник Петербурга Федір Трепов. Але спочатку будова мало нагадувало особняк, яким ми його бачимо сьогодні. Значні зміни були внесені в 1896 році після придбання садиби цукрозаводчиком Симхи Ліберманом. У структуру будівлі входили:

1) вітальня, кабінет, 2 дитячі кімнати, спальня, будуар і туалет (це перший поверх);

2) зал, кабінет, вітальня, спальня, приймальня, буфет, їдальня, 4 дитячі кімнати, ванна, туалет, будуар, приміщення для прислуги (це другий поверх).

У 1918 році будинок перейшов у власність штабу контррозвідки Київського військового округу, в 1922-1923 рр. — тут була військова цензура КО ГПУ, в 1929-1930 рр. - дитяча консультація Охматдиту, у воєнні роки - будинок пропаганди і агітації ім. Сталіна, після війни— Комітет у справах мистецтв. У 1989 році в стінах будинку Лібермана зародилася політична партія Народний Рух України (перший її керівник — поет Іван Драч). Якщо спочатку будинок мав Г-подібну форму, то з 1896 року вона змінилася на Е-образну, а в його зовнішній вигляд і внутрішнє оформлення були внесені істотні зміни:

- фасад доповнений центральним і бічними ризалітами:

- є двосторонні пандуси, центральні сходи;
- в інтер'єрі переважають ліпні стелі, різьблені двері, карнизи, мармурові підвіконня і інші художні елементи в стилі класицизму;
- у дворі можна побачити композиції художнього кування і красиві чавунні сходи.

Також варто зупинитись на історії вулиці Шовковична, яка була znana як вулиця елітних особняків ХХ століття. Тут можна відшукати "бункер" Щербицького, будинок Ковалевського, або особняк з мордочкою кота, загс з загадковими дзеркалами, і навіть рожевий замок або будинок барона Ікскуль фон Гільденбанда.

За старих часів вулиця називалася Аптекарьською, оскільки на ній розташовувалася одна з перших в Києві аптек. На початку ХІХ століття в зв'язку з переплануванням Липок її проклали заново, через що був знищений шовковичний сад. Пізніше вулиця називалася Левашовська, в честь генерал-губернатора Василя Левашова. Саме його наказом у 1832 році були зрубані сади, а в радянські часи іменувалася вулицею Карла Лібкнехта. Під час німецької окупації її називали Хорст-Вессельштрассе. Шовковичною вона стала тільки за часів незалежності [1].

Однією з більш відомих будівель є Шоколадний будинок. Він був побудован купцем-лісопромисловцем 1-ї гільдії Семеном Могильцевим, на той момент ще й головним київським благодійником - саме він виділив 500 тисяч рублів на створення Педагогічного музею. Любив він оточувати себе розкішшю і в особистому житті, а його житло вийшло одним з найдорожчих в Києві [22].

Замовлення було віддано знаменитому київському архітекторові В. Ніколаєву. Успіх перевершив всі очікування: архітектор реалізував ті сторони своїх талантів, які він нечасто демонстрував в інших роботах. Вся будівля була оформлена в кавово-шоколадних відтінках, а стіни за формою нагадують шоколадні плитки. Як символ діяльності господаря стіни прикрашають кадуцеї - жезли античного бога торгівлі Меркурія. Враження від

картин галереї Музею російського мистецтва в Києві доповнюють інтер'єри. Всі кімнати оброблені в різних стилях: ренесанс, бароко, готика і модерн. Кожна кімната є прохідною, таким чином ви зможете насолодитися зміною дизайну, проходячи з одного залу в інший. Найвидатнішим є Білий зал в стилі бароко - саме тут проходили урочисті прийоми. Також привертає уваги їдальня, оформлена в ренесансі. За традицією, після застілля чоловіки і жінки розходилися по різних кімнатах. Жінки йшли в будуар в стилі модерн, а чоловіки - до кімнати для куріння, де був балкон і сходи, що ведуть в палісадник. Семен Могільцев не мав дружини і дітей, для кого ж призначалася розкішна резиденція? Місто швидко знайшло відповідь: у купця був таємний роман з багатогою і заміжною жінкою. Щоб бачитися з коханою віч-на-віч, заможний магнат збудував це «гніздечко». Втім, знайшлася й інша версія, більш правдоподібна. Могільцев був гласним міської думи, директором-скарбником міського кредитного товариства, головою київського біржового комітету. А будинок якнайкраще підходив для урочистих зустрічей і прийомів [1 с. 264-272].

Не вся пишнота особняка дійшла до наших часів: було втрачено багато розпису і вітражів. Після революції будинок змінив кількох господарів: Академія Наук, НКВД, Палац одружень. Старожили розповідають, що Шоколадний РАГс був популярний у радянської еліти, а прості люди почали там розписуватися тільки після того, як його перевели в ранг районного РАЦСу. До речі, велике вікно на першому поверсі служило дверима для передумали наречених, женихи ж йшли за букетом.

У 1982 році будівлю передали в аварійному стані Управлінню культури, яке відремонтувало його, і в 1986 тут розташувалася Дитяча картинна галерея, в 2009 році Шоколадний будиночок отримав друге життя: була проведена масштабна реконструкція, яка точно зкопіювала особняк в його первісному вигляді. На даний момент в будівлі розміщений Музей російського мистецтва в Києві. Ви можете насолодитися всією його пишністю, пройтися по розкішним

залам і кімнатах, розглянути дивовижні розписи і побачити кращі роботи російських майстрів [19].

Ще однією будівлею, на якій варто зупинити свою увагу є вишуканий одноповерховий будиночок світло-жовтого кольору (вул. Шовковична, 14) побудований в "палацовому" стилі в 1912 році для Михайла Шестакова. Нині його б назвали топ-менеджером, ніж розпорядником справами цукрових заводів мільйонера Федора Терещенка. Вулиця завжди вважалася елітною і відносилась до першої гільдії, а Шестаков мав достатньо коштів для будівництва такого шикарного будинку. Прожив він у ньому чотири роки, а потім продав дочці свого шефа - Наталії Уварової. Але вже через рік почалася революція і будівлю націоналізували. Відомо, що в 1938 році половину будинку займав глава ЦККП(б)У Микита Хрущов, а в 70-х в ньому знаходився кабінет Володимира Щербицького. У будинку зупинявся лідер Югославії Йосип Броз Тіто, коли приїжджав до Києва [19].

Іншою, не менш помітною будівлею є двоповерховий особняк в мавританському стилі (Шовковична, 15/1) більше схожий на середньовічний замок, хоча і побудований в 1913 році. Зводили його для купця Миколи Ковалевського. Під час будівництва власник майже два роки сперечався з архітектором Павлом Альошиним, причому в письмовому вигляді. Дебати були навіть з приводу дверних ручок, але в результаті на ділянці розміром 46 на 35 м все ж з'явилася оригінальна садиба зі стайнею, корівником, гаражем і садом. У будинку з високими стелями архітектор створив кімнату, формою і інтер'єром яка нагадує купе вагона. Це було особливе побажання романтичного купця, який познайомився зі своєю дружиною в поїзді. За зіпсовані нерви архітектор поставив свою позначку на будинку — на барельєфі з боку Шовковичної він зобразив себе в образі кота.

Основним типом житла для людей, які прибули до Києва на роботу стають, так звані, прибуткові будинки з квартирами різної кількості кімнат - для різних категорій наймачів. Останні ростуть ще й вгору в кілька поверхів, що значно економило територію, яке і так було на вагу золота.

За площею квартири в прибуткових будинках другої половини XIX-початку XX ст. поділялися на: маленькі (3-4 кімнатні) загальною площею до 80 кв. м.; середні (6-7 кімнатні) загальною площею до 120 кв. м.; великі (7-10 кімнатні) загальною площею 180-200 кв. м. Дешеві квартири для робітників і незаможного населення складалися з 1-2 кімнат і кухні-їдальні загальною площею 30-50 кв. м. Орендна плата залежала від площі, упорядкування, місця розташування і становила в середньому 80-200 рублів щорічно. У передмісті такі ж квартири коштували вдвічі дешевше [20].

У типовому варіанті квартира прибуткового будинку складалася з таких обов'язкових приміщень: кабінет, вітальня, їдальня, спальня. У великих квартирах існували також дитячі кімнати та кімнати для прислуги, декілька спалень; у великих квартирах - бібліотека, будуар, кімнати для гостей.

Отже, саме поняття «квартира» в сучасному розумінні цього слова виникло порівняно недавно - в кінці XIX - початку XX ст. Більшість киян, як і раніше жили у власних будинках.

Новою оселею для привілегійованої верхівки Києва став особняк. Саме тоді набуває поширення поняття "особняк" стосовно будинку. За походженням це слово - російське, порівняно нове. "Толковый словарь Даля", першим значенням слова "особняк" подає: "людина, що живе окремо" [16], а вже друге - тлумачить як "особливе, окреме володіння, дім, земля, пустош, відхоже поле" [16].

Це слово на той час стає неологізмом, хоча поняття "особняк" можна побачити в нотаріальних київських паперах ще кінця XIX ст., в документах кредитних товариств. Так, архітектор Є. Толстой, оцінюючи садибу по вул. Олександрівській, 25 (нині - вул. М. Грушевського, 10) 1900 року, пише: "Будинок триповерховий, кам'яний, з підвальним поверхом. Особняк, квартири зайняті самою власницею" [Цит. за 1 с. 46]. Тобто, особою, особистістю.

Найбільше їх будували в районі Липок, а також на старокиївській, Бульварній та Либідській частинах.

3.1 Особливості забудови

Планування Липок, що сформувалося у 1830-х рр., має регулярний характер: частина вулиць є паралельними до схилів Дніпра, решта – перпендикулярні. У 1834 р., згідно імператорського наказу, на місці колишнього липового гаю, розташованого навколо Кловського палацу, були прокладені нові паралельно-перпендикулярні вулиці. До перших належать вулиці М. Грушевського, П. Орлика, Лютеранська та Інститутська. Поперечними є, Банківська, Шовковична, Садова, Липська, Виноградний та Кріпосний провулки, Академіка Богомольця, Ольгинська. Там же розташована площа Верховної Ради (колишня Двірцева)

Правила забудови цього незвичайного району керуються особливим уставом який значно відрізняються від того що є зараз.. Все керувалося особливим Будівельним уставом 1879-1912 рр. (останнє видання 1900 р.), обов'язковими постановами Міської думи (1879-1912), циркулярами техніко-будівельного комітету Міністерства внутрішніх справ та рішеннями Правлячого сенату [7]. У цьому уставі було обов'язкове розмежування вулиць за призначенням, від чого залежало те, з якого матеріалу можна і не можна було зводити будинки. Наприклад, на вулицях які належали до першого розряду можна було будувати виключно кам'яні, вкриті залізом будівлі зі сходами з вогнетривких матеріалів, висотою не менше ніж два поверхи. Це і не дивно, бо ціна на землю для розбудови на головних вулицях була високою, а отже треба було використовувати місці раціонально.

На плані 1871-1875 років у Двірцевій (належала до другого розряду) позначені вулиці Олександрівська, Банківська, Левашівська, Садова, Еспланадна, Кловський спуск, будинки військового і цивільного губернаторів, Жіноче училище Духовного відомства, Катериненська, Єлисаєтинська, Анненківська. З закладів зазначено Інститут шляхетних дівчат, Відділення Міжнародного Комерційного банк, Біржа, будинки військового і цивільного губернаторів, Біржа, Контора державного банку, Окружний штаб [3].

На плані міста 1897 року зазначене загальне планування Липок та алеї Царського саду [15].

На плані 1902 року у Двірцевій ділянці зазначені 236 садіб на 75 десятинах землі та церква Олександра Невського, будинки Головнокомандуючого КВО, Удільної контори, військового і цивільного губернаторів; Біржа, Державна банківська контора, Міжнародний та Кредитний банки (всі розміщені на вул. Інститутська), Олександрівська лікарня (зараз Жовтнева) [5].

Деякі об'єкти забудови можна побачити в «Адресній книзі м. Києва на 1915 г.» [21]. Там зазначено, що у будинках 9-11 по Банківській вулиці на той час перебувало Військове відомство, а за номером 17-26 по вулиці Лютеранській- консульства Германії та Італії.(зараз консульство Італії знаходиться по вул. Ярославів Вал, 32б, а Німеччини у м. Львові, вул. Володимира Винниченка, 6).

На спорудження будь-якої будівлі для певного призначення потрібен був дозвіл міської управи і для отримання такого дозволу власник земельної ділянки повинен був надати проектні креслення (в копіях) фасаду, з підписом автора проекту, а також завірений міським землеміром план садиби з позначеним місцем. До цього прохач мав завірити це у архітектора або іншого техника, який брав на себе відповідальність бути будівничим. На кожен проект, затверджений міською управою прикріплювався спеціальний аркуш, де зазначалися приблизно такі умови: сходи повинні бути вогнетривкими, через кожні 12 сажнів (бл. 25 метрів) було влаштовано брандмауери вище залізної покрівлі, камини прямі без лежаків, а ззовні будинку не було ніяких додаткових сходів, а на горищах не влаштовувати ніякі житлові приміщення. Заселяти нових жильців можна було тільки через 1 рік після закінчення будівництва. Роботи мають виконуватися під наглядом архітектора, робота якого має виконуватись згідно з діючим узаконеннями, а лінії будівель щоб були зазначені Міським землеміром Все це підписувалося членом Управи та міським архітектором.

Багато дилем зараз поводитьсь щодо причин чому ці будинки стоять довго. На мурування будь-якого будинку призначалося щонайменше 2 років. У перший рік зводилися стіни, робилося перекриття, дах та покрівля, можна сказати, що робився каркас. У другий сезон виконувалися сантехнічні, упоряджувані роботи, внутрішнє тинькування.

Чимало уваги приділялося взаємостосункам між Управою, архітектором та власником будівлі. У сім'ях виховувалася повага до норм співжиття, загальноміської власності...

Окремо погоджувалося облаштування хідників (тротуарів) навкруги приватного володіння, узгоджувалося й те що за кожним власником закріплюється повноваження слідкувати за станом половини проїжджої частини, станом хідника, зелених насаджень навпроти фасаду та поруч з будинком.

Як я сказала вище, що загальний вид проїжджої частини та тротуару по якому ходили люди залежав від того, до якої категорії належала та чи інша вулиця. На вуличках першої категорії належало змощувати хідники на всю ширину вулиці. На вулицях другої категорії хідники влаштовувалися біля проїжджої частини, відокремлюючись від будинків невеличкими полісадниками. Так ділянки залишились і досі, але, на жаль, у цьому районі таких вуличок не залишилось. В інших районах є, наприклад, на вулиці Жилянська, Тарасівська (Голосіївський район, місцевість Паньковщина), вул. Микільська (Солом'янський район), вул. Золотоворітська, перевулок Несторівський (Шевченковський район), зокрема, остання знаходиться в місцевості Кудрявець. Матеріалом хідників були кам'яні та з випаленої глини плити, асфальт, яким почали обмощувати тільки в середині 50-х років минулого століття, а на початку XIX ст. вже з'явилась клінкерна плитка. На вулицях 3-тньої категорії хідники облаштовували завширшки бл. 2 м., а на вулицях 4-тої категорії бл. 1м. [20].

Єдине, що не заборонялось, це спорудження прибуткових будинків вглиб садиби за кілька етапів, хоча цією привілегією користувалися не всі. Так,

відомий власник Л. Б. Гінзбург після спорудження прибуткового дому н вул. Миколаївській, 9 у 1900-1901-х роках пізніше вклав свої збереження у інший будинок схожого призначення від минулого на суміжній ділянці на вул. Інститутська, 16-18, де у 1910-1912 роках було споруджено найвищий у Києві 8-11 поверховий будинок [20].

Крім цієї можливості можна було спорудити спершу флігель, а потім фасадний будинок. Хоча і тут є своя особливість: така привілеія надавалась тільки на вузьких та видовжених ділянках. [20].

Нумерування адреси будинків було перехресне: зліва складали непарні номери, а з права- парні. Якщо вулиця перпендикулярна р. Дніпро, то початок нумерації йде з того місця, який ближче до цієї річки, якщо ж паралельна, то по таким напрямках: Вул. Хрещатик- Велика Васильківська, Велика Житомирська — Львівська — Дорогожицька, Бібіковський бульвар — Брест-литовське шосе, Олександрівська — від Печерська на Поділ. [20].

3.2. Сучасні Липки

У Києві зараз збереглося 100 особняків. Раніше їх було значно більше: деякі примусово зносили через їх плачевний стан, деякі потерпали пожеж, Перша та Друга світова війна не дали пощади нічому що трапилося на їх шляху. Раніше, наприклад, на вулиці Городецькій знаходився "Цирк Крутікова". Від війни вцілів тільки фундамент, який потім знесли й побудували на його місці кінотеатр "Україна". Але й бувають інші випадки, спричинені потребою збудувати на місці пам'ятки архітектури офісне приміщення. Незважаючи що це є незаконно, Українське товариство охорони схвалило виключення з реєстру пам'яток історії і культури маєток 1909 року побудови, що знаходився на вулиці Спаська, 16 [1].

У радянський час цей район вже втратив таку значущість та фешенебельність району як це було у XIX–початку XX ст. Тут звичайно зосереджувалися житлові будинки для номенклатурних працівників вищих

органів, а на прилеглих улицах- головні заклади державної влади, творча та наукова інтелегенція.

Зараз в особняках на Липках живуть політики і народні депутати, бізнесмени і співробітники іноземних посольств. Є й старожили - інтелігентні люди похилого віку і бабусі, які прожили тут все життя і знають історію кожного будинку. Удень їх можна застати за книгою або газетою на лавці біля театру імені Франка.

За радянських часів подекуди встигли звести типові багатопверхівки, але на загальній атмосфері і зовнішності Липок це майже не позначилося - вони залишаються фешенебельним і одним з найбажаніших для життя районів.

У будні дні на Липках кипить життя - люди поспішають на роботу, на вулицях багато машин, приватної охорони і поліцейських. Але вже до вечора район порожніє, а у вихідні життя і зовсім завмирає.

Тут майже немає барів і нічних клубів, заради яких на Липки приїжджали б студенти і молодь. Місцеві ж спрямовуються в тінисті Маріїнський і Хрещатий парки, де можна відпочити на лавках, погодувати ручних білок або повалятися на траві з книгою. Час від часу на літній сцені - «Ракушка» - в Маріїнському влаштовують безкоштовні музичні вечори і кіноперегляди під відкритим небом.

У цьому доглянутому, елегантному районі майже нічого не відбувається. Зате всі вулиці ведуть на Хрещатик

Старі вулиці ідеально підходять для неспішних прогулянок і огляду визначних пам'яток. Крім популярних серед туристів урядових установ, тут знаходяться численні пам'ятники архітектури.

Культурне життя Липок - насичене. Тут знаходяться Музична академія імені Чайковського, Львівський Національний академічний театр імені Івана Франка, Театр юного глядача, театр «Золоті ворота», кінотеатр «Україна» і Національний художній музей.

У районі досить хороших медичних установ: Олександрівська лікарня (раніше Жовтнева), Центральна поліклініка МВС і Центральний госпіталь СБУ.

Серед освітніх закладів - елітний Кловський ліцей, Український гуманітарний ліцей і гімназія імені Лесі Українки.

Район зручно розташувався між трьох ліній метро: Майдан Незалежності, Хрещатик та Кловська, тому звідси легко і швидко добиратися в будь-який кінець міста. До більшості розваг і визначних пам'яток можна дійти пішки.

ВИСНОВКИ

Спочатку Липки формувалися як адміністративний центр Печерська. Тут зводилися адміністративні будівлі, проживали генерал-губернатори і цивільні губернатори, командувачі військами; тут.

Історія цього району почалася, навіть, не з будівництва двох царських палаців - Маріїнського і Кловського, а з монастирів Стефанича та інших від яких зберігся лише фундамент, а також Кловського струмка. Вже трохи пізніше з'являються дороги які ведуть до Києво-Печерської Лаври, облаштовуються сади, парки та алеї. Зі зникненням липового гаю все різко почало змінюватися: починається процес урбанізації, а також нове аристократичне життя Липок. Замість представників з царських родин тут почали селилися нові представники київської знаті: дворяни, відставні військові, банкіри, посли, пізніше багаті купці і промисловці. Так і з'явилися аристократичні Липки з їх розкішними резиденціями.

Історія кожної будівлі так само як і історія кожного її обивателя - неповторна, її не можна зрівняти ні з будь-якою іншою, а прослідкувавши історію кожної будівлі можна в цьому запевнитися. Найвідоміші жителі Липок— польські поміщики Ганські, у яких бував Оноре де Бальзак; генерал Раєвський; вчений Бунге та інші «вершки» Києва того часу.

Саме завдяки тому що я написала цю роботу я змогла дізнатися всі тонкощі побудови цього району, дізналася про устави якими керувалися архітектори, дослідила процес урбанізації та заселення центру міста, познайомила з речами без яких неможливе було поступове заселення та забудова цієї території, а також ще раз переконалася що це місце назавжди залишиться на слуху у людей, бо без Липок— подальша історія Києва була б неможливою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Друг. О. В., Малаков Д. В. Особняки Киева. Изд. 2-е. Киев : Кий, 2004. 811 с.
2. Ерофалов-Пилипчак Б. Л. Архитектура имперского Киева. Киев : Издательский дом АС, 2010. 604 с.
3. План Києва 1871–1875 рр. НБУВ, відділ картографії. Інв. № 16 389.
4. Київ з передмістями. Складений по зйомкам 1897 р. Вид-во Картографічного відділу головної геодезичної управи. Київ : НБУВ, 1918 р. відділ картографії Інв. № 39 570.
5. План Киева 1902 г. НБУВ, відділ картографії. Інв. № 16 396.
6. Календарь. Справочная и адресная книга г. Киева на 1913 г. 350 с.
7. Квитницький-Вижев Ю.Н. Некрополи Киева, Київ, 1993
8. Енциклопедія Українознавства : у 8 т. Львів, Молоде Життя, 1993. Т. 2. 768 с.
9. Ярон С.Г. Киев в восьмидесятих годах. Воспоминания старожила, Киев, 1910. С. 177-183.
10. Ковалинский В.В. Меценаты Киева. Киев: Кий, 1998, 318 с.
11. Киев теперь и прежде. Сост. Захарченко М. М. Киев, 1888, 348 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0009509>
12. Макаров А. Н. Малая энциклопедия киевской старины. Киев : Довіра, 2005. 558 с.
13. Киев. Энциклопедический справочник, Киев : Украинская Советская Энциклопедия, 1982 736 с.
14. Календарь. Справочная и адресная книга г. Киева на 1915 год, Киев: Правл. О-ва скорой мед. помощи, 1914. 729 с.
15. Звід пам'яток історії та культури України. Київ за ред. М. Павлюк, В. Китайгородська. 2020. 2207 с.

16. Толковый словарь Даля В. И. : веб-сайт. URL: <https://gufo.me/search> (дата звернення: 15.11.2019).
- 17 Семеновский. Н. М. Київъ: его святыни, древности, достопамятности. URL: <https://dlib.rsl.ru/viewer/01003567237#?page=127>
18. Машкевич С. В. Киев 1917-1920. Харків: Фоліо, 2019. URL: [file:///C:/Users/5308~1/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa0.119/60717354.a6.pdf](file:///C:/Users/5308~1/AppData/Local/Temp/Rar$DIa0.119/60717354.a6.pdf)
19. Киркевич. В. Г. История Киева. Киев Капиталический. Харків : Фоліо, 2019. URL: [file:///C:/Users/5308~1/AppData/Local/Temp/Rar\\$DIa0.181/60698426.a6.pdf](file:///C:/Users/5308~1/AppData/Local/Temp/Rar$DIa0.181/60698426.a6.pdf)
20. Малаков Д. В. Прибуткові будинки Києва. Київ : Кий, 2009 URL: http://alyoshin.ru/Files/publika/malakov/malakov_200.html
21. Попельницька О. О. Історична топографія Київських Липок за картографічними та писемними джерелами XVIII початку XX ст. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/53942/23-Popelnytska.pdf?sequence=1>
22. Рибак М. О. Невідомі та маловідомі сторінки історії Києва. – Київ : Кий, 1997. 370 с.